

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cübeyr, *er-Rihle*, Beyrut 1400/1980, s. 78-79; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 7-12; İbn Batûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, I, 397-398; Fâsî, *Şifâ'ü'l-garâm* (nşr. Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, I, 391-395; İbnü'z-Ziyâ el-Mekkî, *Târîhu Mek-kete'l-müşerrefe ve'l-Mescidi'l-Harâm ve'l-Medîneti's-şerife ve'l-kabri's-şerif* (nşr. Alâ' İbrâhîm el-Ezherî – Eymen Nasr el-Ezherî), Beyrut 1418/1997, s. 161-163; Ahmed b. Muhammed el-Mekkî, *İhbârü'l-kirâm bi-aḥbârü'l-Mescidi'l-Harâm* (nşr. Gulâm Mustafa), Kahire 1405/1985, s. 191-198; Ebû Saîd el-Hâdimî, *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fi şerhi't-Tarîkatü'l-Muhammedîyye*, İstanbul 1318, I, 128; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr*, I, 252-253, 265, 371; *Mir'âtü'l-Haremeyn*, I, 926-927, 944-945; M. Lebîb el-Betenûnî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye*, Kahire, ts. (Mek-tebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), s. 158; İbrâhîm Rif-fat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, Kahire 1344/1925, I, 248-252; Hüseyin Abdullah Bâselâme, *Târîhu 'imâretü'l-Mescidi'l-Harâm*, Cidde 1400/1980, s. 224-240; *Mu.F*, XXVII, 175-177.

SALİM ÖĞÜT

MAKÂMÂT-ı HAMÎDÎ

(مقامات حمیدی)

Ömer b. Mahmûd el-Belhî'nin
(ö. 559/1164)
makâme türündeki eseri.

Kadı Ebû Bekir Hamîdüddin Ömer b. Mahmûd el-Belhî hakkında fazla bilgi yoktur. Şiirlerine ve Belh'te kâdilkudât olduğuna bakılarak iyi bir öğrenim gördüğü söylenebilir. Kaynaklarda kadılıkta Kâdî Şüreyh'e benzetildiğine, şiir ve nesirde zamanının Ebû İshak es-Sâbî'i ve Ebû Nûvâs'ı olarak nitelendirildiğine göre önemli bir kişi olmalıdır. Şair Evhadüddîn-i Enverî'nin Belh şehrini hicveden, başkası tarafından yazılarak kendisine atfedilmiş bir şiir yüzünden saldırıya uğradığında Hamîdî'ye sığınıp canını kurtarması, arkasından da onun hakkında parlak kasideler yazması bu görüşü desteklemektedir.

Kadı Hamîdüddin ününü, Bedüzzaman el-Hemedânî ve Harîrî'nin Arapça makâmelerinin etkisi altında yazdığı Farsça *Maḳâmât* adlı eserine borçludur. Nizâmî-i Arûzî, 551-552 (1156-1157) yıllarında kaleme aldığı *Çehâr Maḳâle*'sinde bu eserden bahsettiğine göre müellif 551'-de (1156) yazmaya başladığı kitabını bir yıl içinde tamamlamış olmalıdır. Eser, yirmi dört konuyla ilgili yirmi üç makâme ve bir hâtimeden meydana gelmektedir.

Makâmelerde rastlanan şiirlerinden Hamîdî'nin başarılı bir şair olduğu anlaşıl-

maktadır. Eserini oldukça sade bir Farsça ile kaleme almakla birlikte yer yer döneminin modasına uyarak veya Bedüzzaman el-Hemedânî ve Harîrî'nin etkisiyle tumturaklı bir dil kullanmıştır. Kitabın eski yazma nüshaları Medine'de Ârif Hikmet Kütüphanesi ile (istinsahı 23 Şâban 668 / 17 Nisan 1270) Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih, nr. 4108; istinsahı 860/1456) bulunmaktadır. *Maḳâmât-ı Hamîdî* Tahran (1260, 1290), Tebriz (1312 hş.), İsfahan (1339 hş.), Kanpûr (1268) ve Leknev'de (1296, 1349) yayımlanmıştır. Eserdeki yedinci makâme (sıkbâciyye: bir tür sirkeli yemek) Meliküşşuarâ Bahâr'ın *Sebḳînâsî* adlı eseri içinde neşredilmiştir (Tahran 1370hş., s. 344-356). *Maḳâmât*'ın Ârif Hikmet Bey Kütüphanesi'ndeki nüshasıyla diğer altı nüshası karşılaştırılarak Rızâ İnzâbî Nejdâ tarafından yeni bir neşri yapılmıştır (Tahran 1365, 1372). Hamîdî'nin *Maḳâmât*'ı dışında *Vesîletü'l-'ufât ilâ ekfi'l-kifât*, *Hanînü'l-müstecir ilâ hazreti'l-mücir*, *Ravzatür-rızâ fi medhi Ebi'r-Rızâ*, *Ḳadhu'l-muḡannî fi medhi'l-mu'annî*, *el-İstîḡâse ilâ İhvânî's-selâse*, *Münyetü'r-râci fi cevheri't-tâci* adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir (Avfî, I, 201). *Mecma'u'l-fuşaḫâ*' müellifi Hidâyet de *Sefernâme-i Merv* adlı bir mesnevisini kaydeder.

BİBLİYOGRAFYA :

Hamîdî Ömer b. Mahmûd el-Belhî, *Maḳâmât-ı Hamîdî* (nşr. Rızâ İnzâbî Nejdâ), Tahran 1372; Avfî, *Lübâb*, I, 199, 201; Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşaḫâ*, Tahran 1295 h., I, 197-198; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 747; Browne, *Persian Literature*, II, 346; H. Ethé, *Grundriss der iranischen Philologie*, Strassbourg 1904, II, 228; Safâ, *Edebiyyât*, II, 957-960; A. Pagliaro – A. Bausani, *Storia Della Letteratura Persiana*, Milano 1960, s. 806-807; DMF, I, 867; Dihhudâ, *Luḡatnâme*, II, 808-809; XXV, 886-887; H. Massé, "Hamîdî", *EP* (Fr.), III, 137.

TAHSİN YAZICI

MAKÂME

(المقامة)

Hayalî bir kahramanın
başından geçen olayların
hayalî bir hikâyeci tarafından
dile getirildiği kısa hikâyeler serisinden
(makâmât) meydana gelen edebî tür
ve bu konuda yazılan eserlerin
ortak adı.

Sözlükte "kalkmak, ayakta durmak" mânasındaki *kıyâm* kökünden türemiş bir isim olan makâme (çoğulu makâmât), "bir araya gelmiş bir grup insan, bunların

bulunduğu veya oturduğu yer" anlamına gelir. Zamanla bu yerlerde söylenen sözlerle de makâme denmiştir (*Lisânü'l-'Arab*, "ḳvm" md.; *Tâcül-'arûs*, "ḳvm" md.). İslâm devletinin güçlenip genişlediği, buna paralel olarak nüfus, servet ve refahın arttığı, israfın ve adaletsiz uygulamaların başladığı Emevîler döneminde bazı zâhidler üst düzey yöneticileriyle temas etme imkânlarını aramış, çeşitli meclislerde onlara öğüt çerçevesinde hitap etmeye başlamışlardır. Zâhidler bu konuşmaları güzel, sağlam ve etkili bir Arapça ile yapıyor, sözlerini Kur'an'dan, hadisten, Arap şiiri ve darbimesellerinden naklettikleri örneklerle süslüyorlardı. Böylece makâme Emevîler devrinde halifeler, vezirler, valiler gibi üst düzey yöneticilerinin huzurunda yapılan zühd ve takvâ hitabeleri olarak "huzurda duruş; huzur konuşması" anlamını kazanmıştır.

III. (IX.) yüzyıldan itibaren makâmenin vaaz ve hitabe özelliğini kaybetmeye, bunun yerine eğitici, öğretici, etkileyici ve eğlendirici yönü ağır basan "dilenci hitabesi" hüviyetine bürünmeye başladığı görülmektedir. Eskiden olduğu gibi içinde âyet ve hadislerden yapılmış iktibaslar bulunmakla birlikte makâme nasihat içeren konuşmalar niteliğinden çıkarak edebî bir tür haline gelmiştir. Bu türün özelliklerini, bir olay etrafında şekillenme, hayalî bir râvisi, her konudaki bilgisi ve güzel konuşmasıyla insanları kendine hayran bırakan, dilenci hüviyetinde hayalî bir kahramanı bulunma, dilin inceliklerini, özellikle dildeki garip kelimeleri öğretmeyi hedefleme, nahiv bilmecelelerinden, edebî inceliklerden ve Arap atasözlerinden örnekler vermek suretiyle okuyucuların hoşça vakit geçirmelerini amaçlama biçiminde özetlemek mümkündür. Bu yeni şekliyle makâme türünün ilk defa Bedüzzaman el-Hemedânî (ö. 398/1008) tarafından ortaya konduğu görüşü araştırmacıların çoğu tarafından benimsenmektedir. Hemedânî'nin bu başarısında zengin bilgisi, geniş kültürü ve özel yeteneğinin yanı sıra muhteva, biçim, üslûp ve sanat yönünden mevcut edebî mirastan faydalanmış olduğuna da belirtmek gerekir. Bu arada Câhiz'in başta *Ḥiyelü'l-mükeddîn*'i olmak üzere *el-Buḫalâ*, *Kitâbü'l-Meḫâsin ve'l-azdâd* ve *Kitâbü't-Terbî*' ve *t-tedvîr* gibi eserlerinde dağılık şekilde bulunan cimrilik, dilencilik, gurur ve kibir gibi sosyal sorunları alaycı, iğneleyici, nükteli bir hikâyeye üslûbu içinde dile getirmesini, öğrencisi İbn Kuteybe'nin *Uyûnü'l-aḫbâr*'ında, zâhidler tara-